

רבן שמעון בן גמליאל מתיר כאלפסין חרניות.

ומפרשין: מאי חרניות?

אמר רב יהודה: ערניות, כדמפרש ואזיל.

מאי ערניות? אמר אבוי: צעי חקלייתא [קערות של בני העיריות], וכפי שנתבאר.

שנינו במשנה: ואין עושין פחמין ביום טוב: ותמהינן: והרי פשיטא שאין עושין אותן ביום טוב! כי למאי חזי איזה צורך יום טוב יש בהן?!

תני רבי חייא: לא נצרכה אלא לאסור עשיית פחמין כדי למוסרין לאוליירין [בלנים מחמי חמין ומרחצאות] בו ביום. וקא משמע לן מתניתין שאף לצורך יום טוב אסור לעשותן.

ותמהה הגמרא על תירוץ זה:

ובו ביום — מי שרי!?

כלומר: וכי יש איזה היתר שימוש בו ביום בפחמין?! והרי אף לחמם מים לרחיצה אסור, שהרי אסרו רחיצה בחמין ביום טוב ואפילו הוחמו מבעוד יום, וכל שכן להחם חמין ביום טוב לרחיצה, שלא הותר מעולם.

ואם כן, חוזרת הקושיה: פשיטא?!⁽³⁾

ומשנינן: כדאמר רבא: להזיע, וקודם גזרה.

הבא נמי יש צורך בפחמין כדי להזיע על ידם, שמכניס פחמים למרחץ לחממו, ונכנסים אנשים לשם כדי להזיע.

ואף שגזרו על ההזעה, יש לפרש משנתנו שהיא נשנתה קודם גזרה.⁽⁴⁾

שנינו במשנה: ואין חותכין את הפתילה לשנים, רבי יהודה אומר חותכה באור:

ותמהה הגמרא על שיטת רבי יהודה, שמחלק בין חיתוך בסכין לחיתוך באור:

והרי מאי שנא בסכין דלא יחתוך, כיון לב-ב דקמתקן מנא [מתקן כלין] הוא, אם כן באור נמי הרי קא מתקן מנא, ולמה מתיר רבי יהודה?!

תני רבי חייא ברייתא, המפרשת את דעתו של רבי יהודה:

חותכה באור כפי שתי נרות, נותן שני ראשיה בתוך שתי נרות [אם צריך להדליקן כאחת⁽¹⁾] ומדליק את הפתילה באמצעה והיא נחלקת. ולכן מתיר רבי יהודה, כי אין מוכח מתוך מעשיו שלתקן את הפתילה הוא מכויין אלא להדליקה בעלמא.

אמר רבי נתן בר אבא אמר רב: מוחטין [מפרש לה ואזיל] את הפתילה ביום טוב.

3. ראה ברשב"א כאן, שאסור להחם חמין ביום טוב מפני שאינו דבר השוה לכל נפש אלא למפונקין. וכן כתבו התוספות לעיל כא ב, וראה מה שהאריך בזה המגיה ברשב"א הנדפס מחדש.

1. הרא"ש והר"ן הביאו כן מירושלמי דאיתא התם: בצריך לשתיהן.

4. כתב הרשב"א: לחמם מים להזיע מותר, אף

ומפרשת הגמרא: מאי מוחטין?

אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב: לעדויי חושבא, להסיר את השחרורית שבראש הפתילה המחשיך את אורה [ועושה כן בעוד הנר דולק, שו"ע⁽²⁾].

תני בר קפרא: ששה דברים נאמרו בפתילה ביום טוב:

שלושה מהם להחמיר, ושלושה מהם להקל.

ואלו השלושה שנאמרו להחמיר:

א. אין גודלין אותה לכתחלה ביום טוב.

[מנהגם היה לעשות חוט ארוך, ולכופלו, ולכן נקט לשון "גדילה".

ומכל מקום, כל צורה של פתילה שהוא עושה אותה תחלה, אפילו בלא גדילה, אסור לעשותו, לפי שעשיית פתילה — עשיית כלי הוא. מאירי].

ב. ואין מהכהבין אותה באור [באש], כדי להסיר את הנימין שבה.

ג. ואין חותבין אותה לשנים.

ואלו השלושה שנאמרו להקל:

א. אם אינה קשה כל צרכה, ממעכה ביד כדי להקשותה, הואיל ותיקון כלאחר יד הוא.

ב. ושורה אותה בשמן, כדי שתדלק אחר כך יפה בו ביום.

ג. וחותכה באור כדי שתהיה כפי שתי נרות.⁽³⁾

וכיון שהביאה הגמרא את אימרתו של רב נתן בר אבא משמיה דרב, היא מביאה עוד מימרות כאלו.

ואמר עוד רב נתן בר אבא אמר רב: עתירי בבל [עשירים שבבבל] — יורדי גיהנם הם, שאינם מרחמים לעשות צדקה.⁽⁴⁾

כי הא דשבתאי בר מרינוס, איקלע לבבל והיה צריך כסף למחייתו. בעא מיניהו עסקא [ביקש מעשירי המקום שיתנו לו כסף לסחור בו באופן שיהא לו ולהם ריוח], ולא יחבו ליה [לא נתנו לו].

ביקש מהם שבתאי מזוני כצדקה, וגם מיזון נמי לא זינדהו [לא נתנו לו מזונות].

אמר עליהם שבתאי: הני — אינם מזרעו של אברהם אבינו, אלא מערב רב שעלה ממצרים קא אתו [מזרעם הם].

האחד: את הפחם מותר אפילו בכלי, ולא אסר השו"ע אלא להסיר ראש הפתילה. השני: אפילו את הפחם אסור להסיר בכלי.

3. כתב הר"ן: והאי דלא חשיב בהדייהו מוחטין את הפתילה, משום דבתקון גוף הפתילה קא עסיק.

4. ביאר המהרש"א על פי מה שאמרו בפרק קמא דבבא בתרא, שהצדקה מצלת מדינה של גיהנם.

2. כתב הרמב"ם בפרק ד מהלכות שביתת יום טוב, דדוקא ביד אבל לא בכלי. וכתב עליו הראב"ד: ואפילו במחט, שהרי אמרו "מוחטין". וכתב הרא"ש ז"ל על דברי הרמב"ם: ואפשר דחשיב ליה תיקון כלי שהוא מתקן הפתילה, ולא מסתברא, דאין כאן תיקון כלי, וגם מדקאמר "מוחטין" סתם, משמע דבכל ענין מותר. ובשולחן ערוך כתב: אבל אינו חותך ראש הפתילה בכלי.

ובמשנה ברורה הביא שני פירושים בדבריו:

דהא כתיב: "ונתן לך רחמים, ורחמך — כאשר נשבע לאבותיך".⁽⁵⁾

הרי למדת, שנשבע ה' לאבות שיתן לזרעם את מידת הרחמים לרחם על הבריות, ולפיכך:

כל המרחם על הבריות — בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, שהרי נתקיימה בו השבועה שנשבע ה' לאבותיו.

וכל מי שאינו מרחם על הבריות — בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו, ולא נשבע ה' לאבותיו לתת לו רחמים.

ואמר עוד רב נתן בר אבא אמר רב: כל המצפה על שלחן אחרים מי שאין לו אוכל משלו, וצריך שיתנו לו אחרים מזונות, הרי העולם כאילו חשך בעדו [כנגדו], כלומר: חושך פרוס לפניו, שהכל עליו כחושך.⁽⁶⁾

שנאמר בספר איוב [טו כג]: "כאשר אדם נודד הוא ללהם, למצוא איה הוא, אז ידע כי נכון בידו, מזומן לפניו, יום חושך".

רב חסדא אמר: אף הייז אינם חיים.

תנו רבנן:

שלשה חייחן אינם חיים, ואלו הן:

א. המצפה לשלחן חבירו.

ב. ומי שאשתו מושלת עליו.

ג. ומי שיפורין מושלין בגופו.

ויש אומרים: אף מי שאין לו אלא חלוק אחד, ומתוך כך אינו יכול לכבסו, והכינים שבו מצערין אותו.

ומפרשת הגמרא: ותנא קמא שלא הזכיר "מי שאין לו חלוק אחד" בכלל אותם שחיייהם אינם חיים, סובר שמכל מקום אפשר דמעייין במניה, יכול הוא לבדוק את כליו, ולנקות את חלוקו בעצמו מן הכנים.

מתניתין:

א. אין שוברין את החרם ואין חותבין את הנייר כדי לצלות בו דג מליח.

כשצולין את הדגים על האסכלא [כלי מתכת מנוקב] וחוששין שמא תשרוף המתכת החמה את הדג, שמים בין הדג לאסכלא חתיכת חרס או נייר השרויים במים. ואסור לשבור ביום טוב חרס או לחתוך ניר למטרה זו, כדמפרש הטעם בגמרא.

ב. ואין גורפין תנור וכירים מהטיח שנפל לתוכו, שמתקן כלי הוא.⁽⁷⁾

אבל מכבשין, מותר להשוות ולהחליק את

5. ביאר המהרש"א, שהוא נלמד מכפל הלשון "ונתן לך רחמים, ורחמך", ומשמע שיתן לך לב לרחם על אחרים לענין צדקה.

7. כתב רש"י: משנתנו אתיא כרבנן הסוברים: מכשירי אוכל נפש אסורים ביום טוב.

ב. בשולחן ערוך כתב טעם אחר באיסור הגריפה, מפני שהוא מטלטל שלא לצורך, וביאר

6. המהרש"א ביאר על פי מה שאמרו בגמרא ביומא, אינו דומה מי שרואה [את האוכל]

8. המהרש"א ביאר על פי מה שאמרו בגמרא ביומא, אינו דומה מי שרואה [את האוכל]

העפר והאפר שבתנור, כדי שלא יהיו גבוהים ויגעו בפת המדובקת בדופני התנור.⁽⁸⁾

ג. ואין מקיפין [מקרבין זו אצל זו] שתי חביות, והאש ביניהן, כדי לשפות [כל הושבת קדירה על אש קרוי שפיתה] עליהן את הקדירה. ומדרבנן הוא שאסרו זאת משום שנראות החביות והקדירה שעל גביהן כמחיצות ויג, ודומה הוא לבנית בנין.

ד. ואין פומכין את הקדרה בבקעת, לפי שהעצים, הואיל והדרך להשתמש בהם הוא לדבר האסור, כגון לעשות מהם כלים, לא התירו לטלטלן אלא להסקה [רש"י לג ב].

וכן בדת, מפרש לה בגמרא.

ה. ואין מנהיגין את הבחמה ברשות הרבים במקל ביום טוב.

ורבי אלעזר ברבי שמעון מתיר, ויתבאר טעם מחלוקתן בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: אין שוברין את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח:

ומפרשינן: מאי טעמא אסור לעשות כן?

משום דקא מתקן מנא, שכל דבר העשוי לשימוש כל שהוא — חשוב כלי.

שנינו במשנה: ואין גורפין תנור וכיריים:

תני רב חייא בר יוסף קמיה דרב נחמן: ואם אי אפשר לאפות אלא אם כן גורפו, מותר.⁽⁹⁾

דביתהו דרבי חייא נפל לה אריחא בתנורא ביומא טבא [לאשתו של רבי חייא נפל לתוך התנור ביום טוב אריח מאריחין].

אמר לה רבי חייא: חזי דאנא רפתא מעליא בעינא [ראי נא, שרצוני בפת אפויה כהוגן]! כלומר: גרפי את התנור כדי שתהיה הפת אפויה כהוגן.

אמר ליה רבא לשמעיה [לשמשו]: טוי לי בר אוזא [צלה לי אווז קטן] ואזדהר מחרוכא [וזההר שלא יחרך האוז].

כלומר: גרוף את התנור מדברים העלולים לנגוע בצלי ולשורפו מאחר שנתחממו בתנור.

אמר ליה רבינא לרב אשי: אמר לן סיפר לנו רב אחא מהוצל אודותיך, דמר [שעבדי אדוני] — שרקין ליה תנורא ביומא טבא

9. כתב השולחן ערוך: אם יש בטיח שנפל לתוכו כדי לחרך הפת או הצלי אם היה נוגע בהם, אע"פ שבלא גריפה היה אפשר לאפות ולצלות בו, כיון שהיה מתחרך מותר לגרפו. וכתב המשנה ברורה: וכתבו הפוסקים, דכל זה בשנפל הטיח היום, או אפילו אתמול ולא ידע מזה, אבל בהיה יכול לתקן אתמול אסור לגרוף ככל מכשירי אוכל נפש שאם אפשר

במשנה ברורה, והרי הוא מוקצה דהא אינו ראוי לשום דבר.

8. כתב השולחן ערוך: מותר להשכיב האש והאפר שבו כדי שיהיה חלק ולא יגע בפת כלל, אע"פ שאם היה נוגע בו לא היה בו כדי לחרוכו, וביאר המשנה ברורה, דאם יוכל לחרוך הפת, אפילו גריפת הטיט מותר, וכמבואר לקמן.

משום דקא עביד אהלא [שאני הקפת חביות משום שהוא עושה אוהל] שהרי יש לו גג היינו הקדרה, אבל בצידוד אבנים של בית הכסא, אין לו גג.

אמר ליה רבה זוטא לרב אשי: וכי בנין שאין לו גג אין לאסור?

אלא מעתה, לדברין, אם בנה אצטבא [משטח לשבת עליו, שהוא אטום ואין חלל תחתיו, ובונים אותו בנין לבנים וטיט] ביום טוב, דלא עביד אהלא [שאינו עושה אוהל על מקום חלול] האם הכי נמי דשרי [האם גם כזה מבנה מותר לבנות]?! והרי סוף סוף בנין הוא! ואם כן, אף אבנים של בית הכסא יש לאסור משום דדמי לבנין, ואין לחלק בין יש לו גג או אין לו גג.

אמר ליה רב אשי לרבה זוטא, יש לחלק ביניהם:

התם, באצטבא — בנין קבע אסרה תורה, וכיון שבעשיית האיצטבא הוא בונה בנין קבע הרי אסור לעשותו.

אבל בניית בנין עראי לא אסרה תורה. ולכן לגבי סידור החביות אין איסור תורה, שאינו אלא בנין ארעי.

וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע, ולפיכך אסור לסדר את החביות כשקדרה על גבן.

ואילו הכא גבי בית הכסא, אין לאסור אפילו מדרבנן, כי משום כבודו של האדם, הצריך להתפנות במקום צנוע, לא גזרו ביה רבנן לאסור את צידודן של האבנים ביום טוב.

[טחים סביבות כסוי פי התנור בטיט ביום טוב], כדי שלא יצא חומו כשהצלי בתוכו.

ודבר זה תמוה הוא בעיני, שהרי גיבול טיט הוא תולדה של מלאכת לישה, ואסור לעשותו ביום טוב כיון שאפשר לעשותו מערב יום טוב, או לסותמו בדבר אחר.

אמר ליה רב אשי לרבינא: אין אנו סותמים את התנור בטיט שגיבולוהו ביום טוב, כי אנן, שקרובים אנו לנהר פרת — ארקתא דפרת סמכינן, סומכים אנו את עצמנו על החול שבשפתו, שטיט מגובל הוא ובו אנו משתמשים.

והני מילי, דצייריה לטיט מאתמול, שעשה בו סימן ונתקו מאתמול [משום הכנה. שו"ע ומ"ב].

אמר רבינא: וקטמא [אפר] שרי לגבל ולטוח בו הואיל ואינו בר גיבול.

שנינו במשנה: ואין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה:

אמר רב נחמן: אבנים של בית הכסא [אבנים גדולות שמצדין אותן באדמה, להיות כמו מושב חלול, ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא], מותר לצדדן ביום טוב.

איתיביה רבה לרב נחמן ממשנתנו ששנינו: אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה, משום שהוא דומה לבנין, ואף כאן יש לנו לאסור מאותו טעם?!

אמר משני ליה רב נחמן לרבה: שאני התם

לעשותם מערב יום טוב, אסור לעשותם ביום טוב.

אותו לאותן ארוכות — לא יעשנה כדרכה, שמעמיד את הכרעים ותוקע בהן את הארוכות וקושר את העור, כיון שהוא דרך בנין. אלא ימתח את העור תחילה, ויביא את הארוכות ויקשור את העור אליהן, ואחר כך יזקוף את כרעי המטה, ויתקע את הארוכות בהן.⁽²⁾

וכן הוא הדין בחביתא [חבית] כשמסדרין את החביות באוצר, ומושיבין חבית אחת על שתי חביות, לא יסדר את התחתונות תחילה ויושיב עליהן את העליונה, אלא יאחז את החבית העליונה בידו, ויסדר תחתיה את שתי החביות.

שנינו במשנה: ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן בדלת:

קא סלקא דעתין בפירוש משנתנו: ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן אין סומכין את הקדרה בדלת, ולפיכך תמחה הגמרא:

וכי סומכים קדירה בדלת סלקא דעתך? וכי יש מי שסומך קדרה בדלת, והלוא תישבר [רש"י]?

אלא אימא כך: וכן הדלת, אין סומכין אותה בבקעת.

תנו רבנן:

אין סומכין את הקדרה בבקעת. וכן לא

אמר רב יהודה: האי מדורתא [היסק גדול שעושים לפני השרים, העשויה כעין בנין, שמסדרים ארבעה כתלים מן העצים, ועליהם מסדר עצים כמין גג, ומסיקן], חילוק יש בדין עשייתה ביום טוב:

אם בונה את המדורה מלמעלה למטה, שמסדר תחילה את הגג ואחר כך את הכתלים, שאינו דרך בנין — שרי.

ואם בונה זאת מלמטה למעלה, תחילה את הכתלים ועליהם את הגג כדרך בנין — אסור.

וכן הוא הדין בכיעתא [ביצה], שמושיבין אותה על גבי כלי חלול, ומעמיד את הכלי על גבי הגחלים כדי שתיצלה הביצה, לא יעמיד את הכלי תחילה ואחר כך יתן עליו את הביצה, שזה כדרך בנין, אלא יאחז את הכלי בידו, ויושיב עליו את הביצה, ואחר כך יעמיד הכלי על גבי הגחלים.⁽¹⁾

וכן הוא הדין בקדרה ששופתין אותה על שתי חביות, והאש תחתיה, רק אם מחזיק תחילה את הקדרה באויר, ואחר כך יניח תחתיה את החביות הרי זה מותר. ואם מניח תחילה ואחר כך שם את הקדרה, אסור.

וכן הוא הדין בפוריא, שהיא מיטה מתפרקת של שרים, ותוקעים קורות ארוכות [ארוכות המטה] בכרעי המיטה משני ראשיה, ופורסים את העור ששוכבין עליו וקושרים

1. ברש"י מבואר שאפילו אם נותנו על גבי אסכלא שמעמידין אותה על רגלים במרחק מועט מן הגחלין ואין מחיצות מצדיה, אף הוא אסור. ובתוספות חלקו על זה, שהיות ואין בה מחיצות לא הוי כעין בנין.

2. מרש"י שלא הזכיר מחיצות בכרעי המיטה, נראה שהאיסור הוא אף במיטות כעין שלנו שאין להם מחיצות, וראה בתוספות שכתבו, דבכי האי גוונא אין איסור; וכעין זה נחלקו גם גבי ביצה, ראה שם.